

allegiance or communion by coercion, by compulsion people to good as well as paternalism-these constitute the stuff of the section *Compel them to come in*. Its heading is the allusion to Jesus'parable of the great supper, at which the host, "snubbed by those he had invited, sends his servant to summon the poor and crippled and blind and lame. When there is still room for more he says: 'Go out into the highways and hedges, and compel them to come in' (compelle intrare, Gospel according to Luke 14:23). Augustine had fatuously applied this text to his own anti-Donatist policy..." (p. 216).

Saint Augustine's *The City of God* is his evergreen legacy of a political and moral philosopher, and it is Ch. Kirwan who points out the most topical places. The author opines that Augustine has left us no blueprint for human society on earth, the 'terena civitas'. And we cannot suppose this to be accidental, he adds, because there is little doubt that Augustine thought human institutions had to go much as the always had had: "wars must be fought, slaves bought and sold, fallible judgements handed down, innocents subjected to judicial torture" (p. 218). Yet, in the wake of it, Ch. Kirwan assures us that Augustine regarded justice as the paramount virtue and he quotes the celebrated passage from *The City of God*: "So if justice is off the scene (remote justitia), what are kingdoms but large-scale terrorist gangs?" And what about the heavenly city? In Augustine's view, it is a communion of men bound together by no institutions or laws, Ch. Kirwan contends, but by fellow feeling and shared values alone. "In the Augustinian view the city of God is not a political association. It has no politics; politics belong with sin" (p. 224). Here Saint Augustine and Christopher Kirwan at their most political.

Emma Nežinská

O FILOZOFII DEJÍN N. BERĎAJEVA

N. BERĎAJEV: *Smysl istorii (Zmysel dejín)*. Moskva, Mysl 1990, 175 s.

Kniha *Zmysel dejín* je práca, v ktorej N. Berďajev najúplnejšie vyložil svoju koncepciu filozofie dejín. Rozvinul v nej mnohé myšlienky, ktoré už predtým vyjadril v knihe *Filozofia slobody*. Osnovou knihy sa stali koncepty jeho vlastných prednášok z rokov 1919-1920 vo Vofnej akadémii duchovnej kultúry v Moskve.

Autor v danej práci vystihol najdôležitejšiu charakteristickú črtu celého ruského filozofického myslenia vôbec, a sice, že filozofia dejín bola pre ruských filozofov primárnou problematikou a mala významnú úlohu vo formovaní ruského národného povedomia. Preto neprekvapuje, že aj vývin Berďajeva ako mysliteľa je spätý najmä s otázkami filozofie dejín. Čas Berďajevovej mladosti a dospelosti bol poznačený hlbokými sociálnymi otrasmi. Autorom knihy je človek, ktorý má za sebou svetovú vojnu, tri revolúcie a pokúša sa pochopiť, "kam nás akadámsi osud udalosti" (S. Jesenin).

Pre pochopenie Berďajevovej filozoficko-historickej koncepcie je nevyhnutné poznať východiskové body jeho tvorby.

Po prvé, Berďajevova filozofia dejín je náboženská. Bol toho názoru, že "svojbytná ruská myseľ sa upriamuje na eschatologický problém konca, má apokalyptický nádych" (s. 3). Hneď však upresníme, že hoci autor sám seba pokladal za kresťanského mysliteľa, jeho filozofické hľadanie bolo neokresťanské a mimokonfesionálne. Je to kresťanstvo Nového zákona a všetok elán neokresťanského filozofického úsilia smeroval k hľadaniu odpovede na otázku, akým

spôsobom Človek môže nájsť seba samého v Dejinách. Tento neokresťanský prúd ruskej filozofie stál mimo oficiálnej pravoslávnej cirkvi.

Po druhé, Berďajevova filozofia je intuitívna. Z metodologického hľadiska to znamená, že neprichádza k určitému poznaniu, ale vychádza z toho, čo sa prejavilo ako Zjavenie. Preňho ako filozofa nie je dôležité povedať niečo o ČOMSI, ale povedať ČOSI. Domnieva sa, že Božská pravda sa odhaľuje v Zjavení a že vedeckosť nie je jediným a konečným kritériom pravdy. Osobitosť jeho filozofického myslenia sa prejavila už v samotnom štýle výkladu vlastných názorov (preto tak často používa výrazy ako "akýsi", "nejaký", "vofajaký"). Podľa jeho názoru doba konštruovania filozofických systémov pominula, treba "vyostrit" pre človeka aktuálne otázky života. Zo všetkého najmenej mu bol blízky duch akademickje (hegelovskej) výstavby systému, kým najbližší mu bol duchom (nie však svojimi cieľmi), hoci je to zvláštne, Nietzsche.

Berďajev je predovšetkým eseista. Poznať to na jeho monografiách, no aj o knihe *Zmysel dejín* možno povedať, že je to monotematický zborník esejí, v ktorom by každá kapitola mohla byť samostatná a zaujímavá sama osebe. (Taká je napríklad 5. kapitola *Osud židovstva* alebo 7. kapitola *Renesancia a humanizmus*.) Avšak eseje takto sústredené a zoradené v istom poradí dávajú predstavu o autorskej koncepcii filozofie dejín.

Podľa Berďajeva dejiny majú zmysel, ak majú koniec. Z hľadiska jeho filozofie dejín ich zmysel spočíva v tom, aby si človek uvedomil, že pozemské dejiny sú drámou poznania, tragizmu existencie človeka v čase a nevyhnutnosťou hľadania cesty k inému svetu, cesty z kráľovstva času do Večnosti, aby človek získal úplné bytie života večného. Neznamená to však, že dočasné bytie človeka sú dejiny mimo večnosti, pretože dejiny predstavujú vzájomný vplyv medzi večnosťou a časom. Je to aréna vzájomného pôsobenia dramatickej histórie nebeskej a pozemskej. "Prológ" alebo, ako to ešte inak Berďajev nazýva, "téma" svetových dejín bola vytýčená "nebeskými dejinami". Berďajevovo nívum vo vzťahu ku kresťanstvu spočíva v tom, že rozširuje pojem histórie nielen na pozemský, ale aj na Božský život. Pozemské dejiny sú odrazom nebeských, drámou slobodnej lásky k Druhému. "Preto tajomstvo Krista je práve tajomstvom vzťahu medzi Bohom a človekom – píše Berďajev –, tragédiou slobodnej lásky. Je to mytologéma. Pre mňa mýtus neznamená niečo protikladné reálnemu, ale naopak, poukazuje na najhlbšiu realitu. Táto mytologéma môže byť pravým kľúčom k rozlúšteniu metafyziky dejín" (s. 43).

Preto sú pre Berďajeva také dôležité pojmy ako "povest" (rusky "predanije"), "mýtus", "historická pamäť", ktoré vyjadrujú spojivo medzi človekom s jeho pozemskými dejinami a dejinami nebeskými. V historickom poznaní takto môže dospieť k chápaniu "historického" čiže duchovného zmyslu ľudskej existencie ako histórie cesty k inému, skutočnému bytiu vo večnosti. Očakávanie konca dejín – eschatologizmus – je prechodom od pozemských dejín opäť k nebeským, je to zotieranie hraníc medzi pozemským a nebeským životom. Neúspechy pri riešení všetkých imanentných úloh človeka v pozemských dejinách, dokonca aj pri takých vznešených, ako je nastolenie Kráľovstva Božieho na zemi, len poukazujú na to, že človek je poverený realizovať svoje schopnosti vo večnosti.

Zaujímavé je Berďajevovo chápanie takých pojmov ako "sloboda" a "humanizmus". Sloboda je podľa neho primárnou osnovou dejín, bez nej by nebolo histórie, pretože história nie je len Zjavenie Boha, ale aj odvetný slobodný návrat človeka k Bohu. Tragizmus ľudských dejín je podmienený iracionálnou a svojim prapôvodom nepochopiteľnou slobodou, pretože sloboda je slobodou dobra a slobodou zla. Zápas dobra a zla v dejinách je zápas medzi dočasným, márnym a božským, večným v ľudských záležitostiach. Je to cesta človeka k uvedomeniu si svojho pravého určenia, skutočnej perspektívy a zbavenia sa svojho antikresťanského zotročenia obmedzeným bytím pozemského sveta.

Humanizmus bol podľa Berďajeva presiaknutý tragickým protirečením, keď na jednej strane ukázal silu ľudských schopností a na druhej strane hlásanie človeka bez Boha malo za

následok rozklad osobnosti a prechod od humanizmu k antihumanizmu. Humanizmus prežil zvláštnu dialektiku prerodu – sebautvrdzovanie človeka priviedlo k jeho sebaopretiu.

Kniha *Zmysel dejín* sa končí autorovým dodatkom *Vôľa k životu a vôľa ku kultúre*. Uvádza v ňom rozdiel medzi pojmami "kultúra" a "civilizácia" – prvý znamená úsilie vytvárať hodnoty, druhý prechod od vytvárania hodnôt k praktickej a utilitárnej organizácii života, avšak bez duchovnosti. "Civilizácia je zámena cieľov života za prostriedky života, nástroje života" (s. 169). Tu vyjadril aj myšlienku, že v dejinách ľudstva možno určiť štyri epochy: barbarstvo, kultúra, civilizácia a náboženské obrodenie.

Oleg Semak

NAŠI AUTORI

KAROL NANDRÁSKY, Evanjelická bohoslovecká fakulta UK, Svoradova 1, 815 95 Bratislava, SR; JÁN LETZ, Katedra humanistiky PF UK, Mlynská dolina, 842 15 Bratislava, SR; TEODOR MÜNZ, Filozofický ústav SAV, Hviezdoslavovo nám. 10, 813 64 Bratislava, SR; VLASTIMIL HÁLA, Filozofický ústav ČSAV, Jilská 1, 110 00 Praha 1, ČR; OLEG SEMAK, Filozofický ústav SAV, Hviezdoslavovo nám. 10, 813 64 Bratislava, SR; NIKOLAJ BERĎAJEV; MARIA FÜRST, Wien, Österreich; MARTA ZÁGORŠEKOVÁ, Filozofický ústav SAV, Hviezdoslavovo nám. 10, 813 64 Bratislava, SR; EMMA NEŽINSKÁ, Katedra filozofie a dejín filozofie FF UK, Šafárikovo nám. č. 61, 818 06 Bratislava, SR;